

Çeviride Kadın Sesi: Alıcıların ve İşverenlerin Gözünden Sesli Betimleme Voice of Women in Translation: Audiodescription from the Lens of Receivers and Employers

Sinem SANCAKTAROĞLU BOZKURT*, Ayşe Şirin OKYAYUZ**

Öz

Çeviri ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişki son yıllarda giderek artan bir ivmeyle önem kazanmış ve alanda yapılan çalışmaların sayısı ve niteliği artış göstermiştir. Bunun sonucu olarak feminist çeviri araştırmaları diye bir alt alanın varlığından söz edilmektedir. Görsel-işitsel çeviri alt alanında toplumsal cinsiyet odaklı çalışmaların yer alması ise 2000’leri bulmuştur. Sesli betimleme, bir görsel-işitsel ürünün görsel kanalına erişimi olmayan görme engelli kişilerin erişimini sağlamak için geliştirilmiş bir görsel-işitsel çeviri türüdür. Günümüzde, bu çeviri türü, görsel-işitsel ürünlerin yaygınlaşmasıyla ve paylaşımının hızlanmasıyla önem kazanmıştır. Söz konusu çalışma feminist çeviri araştırmaları ve görsel-işitsel çeviri gibi iki çağdaş alt alanın kesişiminde yürütülmüştür. Çalışmanın amacı Türkiye’de sesli betimlemeyi en yaygın olarak uygulayan kurum olan SEBEDER’den (Sesli Betimleme Derneği) alınan veri ve dönütlerden yola çıkarak sesli betimleme alanında çalışanların, sesli betimleme metin yazarlarının veya seslendirmenlerin “cinsiyeti” üzerinden bir okuma yapabilmektir. Alıcılar açısından, sesli betimlemede “kadın seslendirmenin sesi” ve hatta “kadın sesli betimleme metin yazarının seslendirilen söylemi” gayet açık bir şekilde hissedilmektedir. Diğer çeviri türlerine kıyasla bu bağlamda “kadın çevirmen” göz ardı edilemez bir şekilde ürünün bir parçasıdır -sesi duyulmaktadır. Bu da bu alanda kadın sesine dair bulgulara gebe bir araştırma platformu sağlar. Söz konusu çalışmada bu alanda istatistikî bilgilere ve alıcı tercihlerine yer verilmekte ve bunlar feminist görsel-işitsel çeviri araştırmaları kapsamında ele alınarak yorumlanmaktadır.

Anahtar sözcükler: Sesli betimleme, seslendirmen, sesli betimlemeci, feminist çeviri araştırmaları.

Abstract

Recently in translation studies, the interaction between translation and gender has become more apparent. As the number and quality of studies published at this intersection increase, feminist translation studies has become one of the sub-disciplines under translation studies. However, it was in the 2000s that a gender perspective became available in audiovisual translation, a sub-discipline under translation studies. Audio description is a type of audiovisual translation developed primarily for the blind and visually impaired that allows them to access the visual track of an audiovisual product. Currently, audio description has gained importance due to the increase in accessible audiovisual product dissemination and use. This study is conducted at the intersection between these two sub-disciplines. The aim of the study is to present a gender perspective regarding the gender of employees, audio description text writers and audio describers considering the data and feedback from SEBEDER (Association for Audio Description), an NGO established for the production of accessible audiovisuals for the blind. “The voice of

* Dr. Öğr. Üyesi, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü. e-posta: ssbozkurt@hacettepe.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0376-0358>

** Doç. Dr., Bilkent Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü. e-posta: yener@bilkent.edu.tr, ORCID: <http://orcid.org/00000-0001-7512-2764>

the woman audio describers” and “discourse by the woman audio description text writer” are evident parts of the audio description process. When compared with other types of translation, the “woman translator” is an undeniable part of the product -her voice is heard. This provides a platform of research as regards findings about woman’s voice. The following study presents not only statistical information but also data about receivers’ choices and these are interpreted within the framework of feminist audiovisual translation studies.

Keywords: Audio description, audio describer, audio description text, feminist translation studies.

Giriş

Çeviribilimin bilimlararası doğasının belirginleşmesi, kültürel araştırmaların disiplin üzerinde hissedilen etkisi ve bunun bir sonucu olarak çeviribilimde yaşanan paradigma değişikliği ile çeviri ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişki son yıllarda giderek artan bir ivmeyle önem kazanmış ve alanda yapılan çalışmaların sayısı ve niteliği hem ülkemizde hem de yurtdışında artış göstermiştir. Bunun sonucu olarak feminist çeviri araştırmaları diye bir alt alanın varlığından söz edilmeye başlanmıştır.

Toplumsal cinsiyet ve dil, hatta çeviri arasındaki ilişki daha eskilere dayansa da, çeviribilimde feminist bakış açısının varlığının somut olarak hissedilmesi bundan otuz yıl kadar önce Kanadalı bir grup kadın çevirmen ve kuramcının katkılarıyla olmuştur. En basit tanımıyla ataerkil dile bir karşı çıkış olarak da düşünülebilen feminist çeviri kavramı zaman içerisinde daha sık dile getirilir hâle gelmiştir. Alanın önde gelen isimlerinden sayılabilecek Lori Chamberlain (1988), Barbara Godard (1989), Sherry Simon (1996) ve Luise von Flotow’un (1991; 1997) da katkılarıyla filizlenip daha sonra zamanla kuir kuram¹, eleştirel erkeklik çalışmaları ve bunların çeviri ile ilişkilerini de çalışma konusunun içine katarak kapsamını genişletmiştir. Süreç içerisinde, alandaki çalışmaların, batıdaki çeviri araştırmalarına yoğunlaşmasına gelen eleştirilerden hareketle de bazı araştırmacılar tarafından daha yerel ve ulusaşırı bir yaklaşım benimsenmiştir (local and transnational perspectives) (Castro ve Ergun, 2017). Özellikle yazın çevirisi alanında toplumsal cinsiyet bakış açısı ile yürütülen karşılaştırmalı çeviri incelemelerine ek olarak kadın çevirmenlerin istihdamının yoğun olarak sektörde hissedildiği fikrinden yola çıkarak kadın çevirmenlerin konuları üzerine çeviri sosyolojisi bağlamında yürütülen çalışmalar (Wolf, 2006), tarihsel bakış açısı ile kadın çevirmenlerin öz yaşam öykülerinden oluşan derlemeler (Delisle, 2002), feminist çevirinin çeviri eğitimindeki yeri üzerine incelemeler (Ergun ve Castro, 2017; Susam-Sarajeva, 2005; Wolf, 2006) bu alanda uluslararası camiada yayımlanan çalışmalardan bir kaçına örnek olarak verilebilir.

Türkiye özelinde baktığımızda ise zaman içerisinde feminist çeviri araştırmalarının ülkemizde de önem kazandığını ve bu konuda çeviri tarihimizin ve Türkiye’deki güncel çeviri uygulamalarının son derece verimli bir araştırma alanı sunduğunu görebiliriz. Alandaki çalışmaların bir kısmı çeviri tarihine katkıları olan kadın çevirmenlerimizi tarihsel bakış açısı ile incelerken, (Karadağ, 2013a, 2013b; Tahir Gürçağlar, 2019), bir kısmı aynı tarihî bakış açısını sürdürerek Türkiye’de feminizmin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde çevirinin önemini altını çizer (Ergun, 2017; Göl, 2015; Taş, 2018). Bunlara ek olarak Türkiye’deki yayıncılık sektöründe kadın çevirmenlerin varlığına değinen çalışmalar (Özçelik, 2003; Pirpir, 2018; Uslu, 2019), feminist bilim kurgu çevirisi üzerine yapılan araştırmalar (Akçasoy, 2017; Özçelik, 2009; Sancaktaroğlu Bozkurt, 2018), toplumsal cinsiyet ve çocuk edebiyatı çevirisi arasındaki ilişki üzerinden yürütülen karşılaştırmalı incelemeler (Dağabak, 2018), üstmetinler üzerinden toplumsal cinsiyet ve çeviri arasındaki ilişkiye değinen (Postalcıoğlu, 2017), feminist çeviri stratejilerini karşılaştırmalı çeviri incelemeleri üzerinden ele alan (Bozkurt, 2014), basın çevirisi ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiye değinen (Gülal, 2015), feminist web sayfalarındaki çevirileri ele alan (Saki Demirel and Tarakçıoğlu, 2019), kuir dil ve çevirisi üzerine yapılan (Gökkuşluğu Forumu, 2018; Sancaktaroğlu Bozkurt 2019; Solmaz, 2018) çalışmalar da Türkiye’de hızla bir alt alan olarak gelişen feminist çeviri araştırmalarına burada hepsini saymadığımız diğer pek çokları arasında örnek teşkil etmektedir.

Yüksek lisans ve doktora tezlerinden, özgün makalelerden ve kapsamlı derlemelerden oluşan söz konusu çalışmalar farklı bakış açıları ile çeviride kadının yerini, feminist çeviri kuram ve uygulamasını,

¹ Çeviribilim ile kuir kuramın kesiştiği en önemli noktalardan biri kavramın Türkçeye girişi ile alakalıdır. “Queer” kavramının Türkçe karşılığı konusunda henüz bir uzlaşma yok; ifadeyi “queer” olarak bırakanlar olduğu kadar, “kuir” diye Türkçeleştiren de farklı alternatifler sunanlar da var (daha ayrıntılı bir okuma için bkz. Sancaktaroğlu Bozkurt, 2019; Yardımcı ve Güçlü, 2003).

toplumsal cinsiyet ve çeviri ilişkisini farklı çeviri alanları ve farklı çeviri kuramları bağlamında ele almıştır. Görsel-işitsel çeviri alanının ve bu alanın içerisinde yer alan sesli betimleme kavramının toplumsal cinsiyet ile ilişkisine değinen çalışmalara göreli olarak daha az rastlanması, bu alanın çeviribilim alanında da yeni yeni görünür olması ile açıklanabilir. Von Flotow ile Josephy-Hernandez'in "Gender in Audiovisual Translation Studies Advocating for Gender Awareness" başlıklı makalelerinde de belirttikleri gibi feminist kuram ve eleştirilerin yazın çevirisi bağlamında ele alınması 1980'lere uzanırken görsel-işitsel çeviri alanında toplumsal cinsiyet odaklı çalışmaların yer alması 2000'leri bulmuştur (2018, s. 296). Hâlbuki toplumsal cinsiyet ve medya çalışmaları arasındaki etkileşim 1970'lere hatta 1960'lara dayanmaktadır (bkz. De Lauretis, 1987; Mulvey, 1999; Silverman, 1988). Son dönemlerde görsel-işitsel metinlerin çevirilerinin feminist bakış açısıyla ele alındığı çalışmalar yurtdışında ortaya çıkmış, alandaki gelişmeleri anlatan kapsamlı makalelere (Von Flotow ve Josephy-Hernandez, 2018) ya da derlemelere ek olarak (De Marco, 2012), dublaj ve altyazı arasındaki farklılıklara değinen karşılaştırmalı incelemelere (De Marco, 2006), İngilizce kaynak dilde ortaya çıkan görsel-işitsel ürünlerin farklı dillere çevirisine toplumsal cinsiyet bakış açısıyla değinen çalışmalara (Baumgarten, 2005; Feral, 2011); profesyonel ve amatör altyazı çevirmenlerinin yaklaşımlarındaki farklılıklara toplumsal cinsiyet başlığı altında değinen araştırmalara (Dore, 2018) ve benzerlerine rastlanır olmuştur.

Türkiye özelinde ise yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı gibi bu alanda yapılan çalışmaların çok fazla olmadığı, başka odak noktaları olan çalışmalarda toplumsal cinsiyet ve görsel-işitsel çeviri alanlarına değinildiği (Okyayuz, 2016; Okyayuz, 2017) görülmektedir

Feminist görsel-işitsel çevirideki gelişmeleri ele alarak, yeni araştırma alanları öneren Von Flotow ile Josephy-Hernandez, çeviride kadın ve erkek sesinin görsel-işitsel çeviri bağlamında şimdiye kadar hemen hemen hiç ele alınmayan bir konu olduğunun altını çizerek (2018, s. 299), seslendirme alanında kadın sesi ve erkek sesinin kullanılmasının getirdiği sonuçları önemli bir çalışma alanı olarak görürler. Kadın sesini çeviri açısından bir inceleme konusu olarak ele almadan önce sinema tarihine sesin girişi ile birlikte ortaya çıkan ses kavramını feminist bakış açısı ile ele alan yaklaşımlardan (Chion, 1999; Silverman, 1988) kısaca bahsetmekte fayda var.

Alanın öncü isimlerinden Kaja Silverman "The Acoustic Voice: The Female Voice in Psychoanalysis and Cinema Theories of Representation and Difference" başlıklı çalışmasında, Laura Mulvey'in eril bakış (male gaze) ile ilgili yapmış olduğu hiyerarşik cinsiyetçi mantığın (Mulvey, 1999) sesin kullanımında da varolabileceğini savunur ve feminist film çalışmaları bakış açısından ele alınan kadın bedeni imgesinin, kadın sesi için de geçerli olabileceğini vurgular. Silverman'a göre erkek özne dilsel otorite sahibi iken, kadın özne erkek kahramanın sözlerini yankılayan taraftır. Kadının sesi kadar sessizliğinin de konu olduğu feminist film çalışmalarında, Silverman, kadının sesi ve bedeni anlatının içerisindeyken erkek öznenin daha üst bir hitap olarak tanımlandığından söz eder. Anaç sesin ise mutluluk olduğu kadar güçsüzlük olarak da kavramsallaştırıldığını anlatır. Silverman'ın bakış açısından hareketle, Bosseaux da çevirinin bir parçası olarak sesi (voice and sound) ele alır ve sesin karakterlerin temsilinde temel bir unsur olduğunu ve ekrandaki görsel ve işitsel temsiller arasında uyumsuzluk olmaması için seslendirmenlerin karakterleri yeniden yaratmaları gerektiğini anlatır (akt. Von Flotow ve Hernandez, 2018, s. 305). Her ne kadar Bosseaux'nun çalışması doğrudan toplumsal cinsiyet odaklı olmasa da bu çalışmada erk ve güç kavramları üzerinde durulmuştur. Von Flotow ve Josephy-Hernandez'e göre, ses bir karakterin yaşı, sosyal konumu, otoritesi, öz-farkındalığı, kendine güveni ve cinsel yönelimi hakkında önemli bilgiler sunduğu için, bu konuda daha fazla araştırma yapılması toplumsal cinsiyetin ses aracılığıyla nasıl temsil edildiği hakkında değerli bakış açıları sunacaktır (2018, s. 306). Eğer otorite ve güç meseleleri, Bosseaux'nun dediği gibi, aslında ses ile alakalı ise, görsel-işitsel çeviriye getirilebilecek feminist, kuir ve toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşımlar bu meseleyi ortaya koymak konusunda değerli veriler sunacaktır (Akt. Von Flotow ve Josephy-Hernandez, 2018, s. 306). Von Flotow ve Josephy-Hernandez'in toplumsal cinsiyet ve görsel-işitsel çeviri alanında ses sorunsalının potansiyel olarak verimli bir çalışma alanı olduğu fikrinden (2018, s. 306) yola çıkarak görsel-işitsel çeviride yine verimli bir araştırma alanı olan sesli betimlemeye toplumsal cinsiyet perspektifinden bakmak yerindedir.

Bu amaçla söz konusu bu çalışma feminist çeviri araştırmaları ile görsel-işitsel çeviri gibi iki çağdaş alt alanın kesişiminde yürütülmüştür. Çalışmanın amacı Türkiye'de sesli betimlemeyi en yaygın olarak uygulayan kurum olan SEBEDER'den (Sesli Betimleme Derneği) alınan veri ve dönütlerden yola çıkarak sesli betimleme alanında çalışanların, sesli betimleme metin yazarlarının veya seslendirmenlerin "cinsiyeti" üzerinden bir

okuma yapabilmektir. Alıcılar açısından sesli betimlemede “kadın seslendirmenin sesi” ve hatta “kadın sesli betimleme metin yazarının seslendirilen söylemi” gayet açık bir şekilde hissedilmektedir. Diğer çeviri türlerine kıyasla bu bağlamda “kadın çevirmen” göz ardı edilemez bir şekilde ürünün bir parçasıdır –sesi duyulmaktadır. Bu da bu alanda kadın sesine dair bulgulara gebe bir araştırma platformu sağlar. Söz konusu çalışmada bu alanda istatistikî bilgilere ve alıcı tercihlerine yer verilmekte ve bunlar feminist görsel-ışitsel çeviri araştırmaları kapsamında ele alınarak yorumlanmaktadır.

Alıcıların ve Alan Uzmanlarının Gözünden Sesli Betimlemede “Kadın”

Bir Çeviri Türü Olarak Sesli Betimleme

Sesli betimleme, bir görsel-ışitsel ürünün görsel kanalına erişimi olmayan kişilerin erişimini sağlamak için geliştirilen bir çeviri türüdür. Günümüzde, bu çeviri türü, görsel-ışitsel ürünlerin yaygınlaşmasıyla ve paylaşımının hızlanmasıyla görme engelli kişilerin özel gereksinimlerini karşılamak açısından önem kazanmıştır. Pujol ve Orero (2007), bu erişim türünün eski çağlardan beri var olduğunu ifade ederler. Kuramsal çalışmalarla ve uygulamadaki örneklerle sürekli gelişen sesli betimleme, son döneme kadar göstergelerarası çeviri türü olarak nitelendirilmiştir (Branje ve Fels, 2012). Birçok araştırmacı tarafından irdelenmiş bu çeviri türünde, çalışmaların çoğunda sinema ve televizyon için sesli betimleme üzerinde durulmuştur (Braun, 2011; Fels, Uda, Diamond ve Diamond, 2006; Orero, 2008; Salway 2007; Snyder 2008). Sahne sanatlarında sesli betimleme incelenmiştir (Corral ve Llado, 2011; Udo ve Acevedo ve Fels, 2010). Ayrıca bu alanda görsel sanatlar konusunda yapılmış çalışmalar (De Coster ve Müjleis, 2007; Neves, 2012) da mevcuttur. Sesli betimlemede gerek metin yazarının cinsiyeti gerekse sesli betimleme metnini yazan veya seslendiren kişinin cinsiyeti hakkında çok az çalışma yapılmıştır.

Sesli betimleme yapılırken ilk adımda görsel-ışitsel ürün (gerekli görülebilecek tüm ekleriyle birlikte) sesli betimleme metin yazarı olan çevirmene ulaştırılır. Sesli betimleme metin yazarı ürünü dikkatle inceler; betimleme yapılması gereken tüm unsurları ve bunların yapılabileceği sessiz aralıkları belirler. Akışa uygun ve ışıtsel düzgülü örtüşmeyecek ve/ya bozmayacak biçimde sesli betimleme metnini yazar. Genel geçer kabul görmüş ölçüt, hareketin ve etkileşimin anlaşılmasını sağlayacak kadar görsel uyarıcının dillendirilmesi; dahası, yorum katılmadan, görme engelli kişinin kendi fikrini oluşturmasını sağlayacak biçimde bunun aktarılmasıdır (Benecke, 2007). Araştırmacılar, bir yandan sesli betimlemede ekranda ne olduğunun (cisimler, kişiler vb.) ve neler olduğunun (hikâye akışının) betimlenmesinin önemini vurgularken, diğer yandan bunun nasıl bir biçimde gösterildiğinin (açılar, mesafe, bakış açısı vb.), neden gösterildiğinin (anlatısal etkinin) de önemine dikkat çekerler (Kruiger, 2010, ss. 233-234). Daha sonra bu uzman veya sesli betimlemeyi dillendirecek bir başka kişi, hazırlanan bu metni görsel-ışitsel düzgülünün ilgili kısımlarına girer. Ortaya çıkan ürün görme engelli bir editör tarafından kontrol edilir ve değerlendirme sonucunda erişimin sağlanması için gerekli görülün düzeltmeler, eklemeler veya varsa çıkartmalar bu aşamada yapılır. Daha sonra ürünün son montajı yapılabilir.

Türkiye’de Sesli Betimleme Uygulamaları

Türkiye’de sesli betimleme yapan ve/ya yaptırın kurumlar vardır. Bu kurumların bazıları gönüllülük esasında çalıştıkları ve sesli betimleme metin yazarlarını ve sesli betimleme seslendirmenlerini farklı platformlardan buldukları için kendilerine erişmek ve çalışma alanı ile ilgili bilgi toplamak oldukça zorlaşmaktadır. Profesyonel anlamda alanda varlık gösteren az sayıda kurum vardır. Bu kurumlar arasında özellikle SEBEDER alıcılarla yakın işbirliği içinde çalışmasından dolayı diğer kurumlardan farklı olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, SEBEDER kuşkusuz Türkiye’de bu çeviri türünde en fazla sayıda ürün vermiş kurumdur.

Görme engellilerin film ve benzeri görsel-ışitsel medyaya erişimini sağlamayı amaçlayan sesli betimlemenin ilk örnekleri 2006 yılında, Boğaziçi Üniversitesi Mithat Alan Film Merkezi’nde üretilmiştir. 2010 yılında ise, Sesli Betimleme Derneği’nin kuruluşuyla kurumsal bir yapı kazanmıştır. Adı geçen Film Merkezi ve Dernek kapsamında iki yüz elli filmin sesli betimlemesi ve ışıtsel engelliler için altyazı çevirisi yapılmış ve arşivlenmiştir. Tiyatroda sesli betimleme çalışmaları ise 2010 yılında başlatılmıştır. Bunların yanı sıra festivallerde de çalışmalar yapılmış ve 2009-2015 yılları arasında çok sayıda film festivalinde, sesli

betimlemeli film sunumları gerçekleştirilmiştir. 2013 ve 2014 yıllarında düzenlenen, Ankara Engelsiz Filmler Festivali kapsamında toplam elli iki adet uzun ve on yedi kısa metrajlı filmin, hem sesli betimlemeli hem de ayrıntılı altyazılı ve işaret dili çevirisi yapılmış sürümleriyle gösterimi yapılmıştır. SEBEDER'in yoğun girişim ve çabaları sayesinde 2013 yılından beri sesli betimlemesi yapılan dizi ve filmler Kanal D, STAR TV, TRT ve DigiTürk'ün internet sitelerinde görme engellilerin erişimine de sunulmaktadır. Ayrıca, 2016'dan beri de DigiTürk'ün bazı kanallarında seçilen filmler sesli betimleme seçeneği ile belirlenen saatlerde yayımlanmaktadır. 2015-2016 yılları arasında bu alandaki en geniş çaplı girişimlerinden birisi de, Turkcell'in kurduğu Cepten Sesli Betimleme Servisi'dir. Bu uygulamadan yararlanarak, uygulamada yer alan sesli betimlemeler filmlerle eşzamanlı olarak alıcıya iletilmektedir.

SEBEDER yönetimi ve çalışanları ve sesli betimleme konusundaki görüşleri değerlendirmek için bir araya getirdiği alıcıların da dâhil olduğu iletişim platformundan elde edilen bulgulara göre sesli betimlemede (uygulayıcıların) "cinsiyeti" konusundan söz edilebilmektedir. Bu bağlamda elde edilen araştırma bulgularını paylaşmadan önce birkaç noktaya açıklık getirmek gerekir.

Birincisi, sesli betimlemenin erek alıcıları olan görme engelli kişiler, tek tip bir alıcı kitlesi değildir. Görme engellerinin derecesi kadar, kişisel gereksinimleri ve sesli betimlemede yeğledikleri uygulamalar açısından birbirlerinden ayrılırlar. Sesli betimlemenin filmin türüne ve anlatı biçimine göre değişkenlik gösteren, seçici bir anlatım türü olduğu söylenebilir. Ürünün alınılanmasının alıcıların yaşı, deneyimi ve alışkanlıkları çerçevesinde farklılık gösterebileceği de vurgulanan diğer hususlar arasındadır (Szymanska ve Zabrocka, 2015, s. 117).

İkincisi, araştırmacılar, sesli betimlemedeki bilgi miktarı ve türü ile ilgili, görme engelli alıcıların beklentileri üzerine daha fazla araştırma yapılması gerekliliğini vurgulamaktadırlar (Braun, 2008, ss. 8-9). Dolayısıyla, bu konuda yapılan herhangi bir çalışmanın bulgularını değerlendirirken söz edilen gerçeklerin göz önünde tutulması gerekir.

Vurgulanması gereken üçüncü bir nokta ise, söz konusu çalışma kapsamında her ne kadar kadın sesinden söz edilse de kadın sesinin görsel-işitsel ürünlerde kullanımı (bu alanda yapılan farklı odaklı çalışmalar için örneğin bkz: Clinton-McGuire, 2015; Hollinger, 1992) konusunda film çalışmalarında yapılan araştırmalar bu makalenin kapsamı dışındadır.

Araştırma²

Türkiye'de sesli betimleme alıcıları aktif bir şekilde (özellikle de SEBEDER'in çalışmalarına) dönütleriyle katkıda bulunmaktadır. Alıcı dönütlerinin çok önemsendiği Dernek'te alıcılarla bilgi paylaşılmakta ve bunun da ötesinde birlikte çalışarak Türkçe konuşan alıcıya en uygun nitelikte ürün vermek için sürdürülebilir çalışmalar devam etmektedir.

Sözlü anlatı, her ne kadar, evrensel bir deneyim olarak görülse de, değişik kültürlerdeki anlatsal gelenekler arasında büyük ayrımlar olabilmektedir. Bu nedenle her ülkede ayrı ayrı sesli betimleme çalışmalarının ve araştırmalarının yapılması çok önemlidir. Değişik zaman ve tarihsel gelişmelerle biçimlenen anlatı gelenekleri, farklı kültürlerin değişik hikâyeleri, olguları, görselleri ve benzerini değişik biçimlerde anlatmasını gerektirecektir (Orero, 2008, s. 180). Bu düşünceler bağlamında, Türkiye'de yapılabilecek sesli betimleme uygulamalarında, bir yandan dünyada kabul görmüş genel geçer teknolojiler ve uygulama örnekleri olduğu gibi alınılabilecekken, diğer yandan Türkçeyi ana dil olarak konuşan görme engelli alıcıya yönelik bir takım uygulamaların da geliştirilmesi önem kazanmaktadır.

Aşağıda paylaşılacak bilgilere geçmeden önce birkaç noktayı vurgulamakta fayda vardır. Ülkemizde profesyonel standartlarda yapılan bir sesli betimleme uygulaması vardır. Buradaki ana ölçüt ise alıcıların ürüne erişebilmeleri ve ürüne erişimden haz almalarıdır. Çeviribilimcilere göre sesli betimleme, neyin anlatılacağı ve nasıl anlatılacağına çözümlenmesinin yanıtına göre biçimlenen bir üründür (Maszerowska, 2015, s. 406). Çok göstergeli bir iletim türü olan görsel-işitsel ürünlerde, kamera açıların, aktarım tekniklerinin, sözcük sesletimlerinin, müziğin, dış sesin ve sessizliklerin, görsel etkileri derinleştirdiği ve alıcıya görsel ve işitsel kanallardan erişim için tasarlandığı aktarılabilir (Okyayuz ve Kaya, 2018).

² Cevapları ve yorumlarıyla çalışmaya katkıda bulunan tüm alıcılara; çalışmamıza veri toplanmasını sağlayan, alıcıların yorumlarını bizimle paylaşan Sayın Olgun Yılmaz'a ve SEBEDER çalışanları ile ilgili istatistiksel verileri paylaşan Sayın Çiğdem Banu Yeşilirmak'a teşekkür ederiz.

Sesli betimlemede “ses” unsuru, üzerinde az da olsa çalışma yapılmış bir konudur. Örneğin, Matamala ve Ortiz-Boix (2018), İspanya’da yaptıkları bir projede sesli betimlemede sesin “doğallığının” ve metinle özdeşleşen sesin önemini vurgulamışlardır. Bir ürünün sesli betimlemesi kaliteli bir biçimde sunulmadığında söz konusu ürünün sesin “cinsiyeti” tamamen ikincil bir unsur olacaktır. Sesli betimlemede kalite, sesli betimleme metninin kalitesine, seslendirmenin becerisine ve birikimine bağlı olacaktır, cinsiyetine değil. Türkçe konuşan alıcılar ise, nitelikli sesli betimleme örneklerini gördükleri için, bu gibi konularda hassas olacaklardır.

Vurgulanması gereken bir başka konu ise, sesli betimlemede cinsiyete odaklanan çalışma boyunca sesli betimleme profesyonelleri arasında cinsiyete göre bir kalite standardı farkı olduğu ileri sürülmediğidir. Sesli betimleme geleneğimizde “cinsiyeti” de içeren bazı alıcı tercihleri, toplumsal tercihler, profesyonel tercihler ve benzeri olabileceği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla, elde edilen bilgilerin bu düşünceler ışığında değerlendirilmesi önemlidir.

SEBEDER’den elde edilen bilgiler doğrultusunda sesli betimlemedeki cinsiyet ve değişik “aktörlerin” rolleri konusunda aşağıdaki bulgular sunulabilir:

Alıcıların sesli betimlemedeki roller konusundaki bilgisi/bilinci: Sesli betimlemede metin yazarı ve seslendirmenin aynı kişi olabileceği gibi iki kişilik bir ekip de söz konusu olabilmektedir. Çeviribilimde bu konuda yapılan çalışmalarda bu kişilerin rollerinin, beceri setlerinin, birikimlerinin nasıl farklılaşması gerektiği konusuna vurgu yapılmıştır (bkz: Matamala & Orero, 2007). Ayrıca, bu konu dillerarası/kültürlerarası sesli betimleme ya da diliçi/kültürüçi sesli betimleme yapılmasına göre de farklılaşabilecektir; sesli betimleme ekibinin nitelikleri yabancı bir dil/ürün söz konusu olduğunda çok değişecektir (Jankowska ve diğerleri, 2017).

Kimi zaman ise bu “profilin” toplamı tek bir kişide gözlemlenebilmektedir; dolayısıyla sesli betimleme metnini yazan kişi aynı zamanda metni seslendirebilmektedir. Önemli olan söz konusu kişide iki görevi de yapabilecek beceri ve birikim setlerinin bulunup bulunmadığıdır.

Kimi alıcı sesli betimlemenin tek bir kişinin ürünü olduğunu düşünürken (sesli betimleme metin yazarı ile seslendirmenin farklı kişiler olabileceğini düşünmezken), kimi alıcı da sesli betimleme metin yazarı ile seslendirmenin ayrı kişiler olabileceği konusunda bilinçlidir. Dolayısıyla, sesli betimlemedeki “ses cinsiyeti” konusunda sorulara cevap verirken kimi alıcının cevapları aktörleri ayırıştırarak verilebilirken bazılarının cevapları aslında yalnızca “duydukları ses”ten (sesin cinsiyetinden) yola çıkarak verilmiştir.

Sesli betimlemeci olmaya aday kişiler: SEBEDER’in sesli betimlemeli görseller ve diğer görsel-işitsel ürünler için oluşturduğu bir sesli betimleme kumbarası uygulaması bulunmaktadır. Söz konusu kumbaraya katkıda bulunmak isteyenler Derneğe başvurmaktadır. Sesli betimlemenin nasıl yapılması gerektiği konusunda bir eğitimden sonra uygulama yapılmakta ve gereken niteliğe erişen uygulamalar kumbaraya dâhil edilmektedir. Alınan bilgilere göre kumbaraya katkıda bulunmak veya sesli betimleme denemesi yapmak isteyen kadın ve erkeklerin sayısı neredeyse eşitken, ilk denemelerden sonra daha fazla ürün vermek için gönüllü olan, profesyonel anlamda SEBEDER ekibine alınan kadınların sayısı ise daha yüksektir. SEBEDER’de kumbara veya benzeri uygulamalarla sesli betimleme konusunda çalışmaya başlamış ve sonradan profesyonel olarak bu işi sürdürmüş erkek sayısı üçtür. Dolayısıyla, gönüllük esası ile çalışmada kadın ve erkek çevirmen adayları arasında bir fark görülmezken, profesyonelleşme ve düzenli üretim konusunda kadın çevirmenlerin daha baskın rolleri olduğu gözlemlenmektedir.

Profesyonel sesli betimlemeciler: SEBEDER’e profesyonel anlamda sesli betimleme yapmak için başvuran erkeklerin oranı (ortalamada) %15 iken, başvuran kadın sayısı toplamın (yaklaşık) %85’ini oluşturmaktadır. Dernekte çalışan profesyonel sesli betimleme ekibinin (metin yazarları ve seslendirmenler) %82’si kadımkı, %18’i erkektir. Sesli betimleme ekibindeki kadınların yükseköğretimleri ve eğitimleri konusunda bir genelleme yapılabilecek oranda bir uzmanlık alanında yoğunlaşma gözlemlenemezken, erkeklerin 2/3’ü öğretmenlik eğitimi almış ve özellikle dil ve edebiyat konularında uzmanlaşmış kişilerdir.

Sesli betimleme montaj ekibinin profilleri: Sesli betimleme montaj ekibi %57 oranında kadınlardan oluşmaktadır. Ses ve görüntü montajında çalışan kişilerin sayıları ele alındığında da kadınların ses montajında daha yoğun çalıştıkları, görüntü montajında çalışan bireylerin ise erkek olduğu tespit edilmiştir.

Sesli betimleme editörlerinin profilleri: Sesli betimlemede çalışma döngüsünün en önemli unsurlarından biri olan editörlerin de eşsiz katkıları olduğu ortadadır. Sesli betimleme alanında çok önemli bir araştırmacı ve uygulayıcı olan Fryer (2018, s. 183) sesli betimlemenin yoğun olarak yapıldığı ve uygulamalardan yola çıkarak

sürekli daha kaliteli ürünlerin elde edilmesi için yenilediği ülkelerde sesli betimleme çalışma döngüsü içinde alıcıların rolünün (gerek editör, gerek dönüt sağlayan alıcı, gerekse süreçte danışman olarak) daha da arttığı ve artması gerektiğinin altını çizer. Sesli betimlemede “alıcı üzerindeki etkinin” önemi üzerinde durulması gerektiğini vurgular. Alıcı grubundan seçilen editörler sesli betimleme sürecinin olmazsa olmaz aktörleridirler.

SEBEDER’de çalışan editörlerden %57’si kadın, %43’ü ise erkektir. SEBEDER’den elde edilen bulgular ışığında editörlükte, cinsiyet konusunun ele alınıp alınamayacağı kuşkuludur. Bir tek, genel eğilime bakıldığında, kadın editörlerin dil konusunda daha fazla hassasiyet gösterdikleri, erkeklerin ise içerik konusunda daha fazla yorumda buldukları ifade edilmiştir. Kadın ve erkek editörlerin seslendirme cinsiyeti konusunda ise belirgin bir görüşleri bulunmamaktadır; görevleri gereği daha çok metnin diline ve içeriğine odaklanmaktadırlar.

Alıcıların yorumları doğrultusunda seslendirme sesinde cinsiyet algısı: Bu konularda bildirilen görüşleri toplumsal cinsiyet açısından değerlendirmek mümkünken, bir diğer yandan da çeviribilimde üzerinde çalışılan bir başka konu olan “sesli betimlemede yaratıcılığın alıcı üzerinde etkisi” bakış açısından da değerlendirmek mümkündür. Örneğin, Walczak ve Fryer (2017) yürüttükleri bir deneyde daha yaratıcı ve hareketli, daha canlı bir sesli betimleme geleneğine erkeklerin daha olumlu baktığını, kadın alıcıların ise geleneksel sesli betimleme ile yaratıcı sesli betimleme arasında bir seçim yapmadıklarını, ikisini de aynı oranda beğendiklerini ortaya koymuşlardır. Dolayısıyla sesin cinsiyeti kadar seslendirme tarzı da alıcı algısını etkilemektedir. Ayrıca, söz konusu çalışmada alıcı algısı alıcının cinsiyetine göre de değişkenlik göstermiştir.

Yıllar içinde Derneğe iletilen görüşler doğrultusunda kimi alıcının seslendirme cinsiyeti konusunda tercihleri olabilmektedir. Kimi durumda alıcılar, kadın seslendirme “sesinin” romantik filmlere, çocuklar için üretilen görsel-işitsellere, komedi filmlerine daha “uygun” olduğunu ifade etmişlerdir. Sanatsal filmlerde ise kadın sesinin ön planda olması tercihler arasındadır. Örneğin, Nuri Bilge Ceylan’ın filmlerinde kadın seslendirme açıkça tercih edilmiştir. Aynı şekilde alıcılardan bazıları gerilim, korku, polisiye, kung-fu filmleri veya benzeri içeriklerde erkek seslendirme daha “uygun” olduğunu dile getirmişlerdir. Hatta, bu tarzdaki içeriklerde kadın sesinin ürüne odaklanmayı zorlaştırdığı konusunda görüş bildirenler de bulunmaktadır.

Alıcıların “ses cinsiyeti” konusundaki tercihlerini belirtirken kullandıkları kıstaslar: Alıcıların sesli betimleme konusundaki yorumlarının değerine değinen çalışmalarda özellikle alıcıların gereksinimlerini, talep ve isteklerini ve bununla bağlantılı olarak kaynak metinlerin özelliklerini bir arada değerlendirmenin önemi üzerinde durulmaktadır (örneğin bkz: Bardini, 2017).

SEBEDER’e geri bildirimde bulunan alıcılar kendi görüşlerini belirtirken (gerekçeleştirme gereksinimi duydukları durumlarda ve sesli betimleme ve seslendirme ayırımı gözetmeksizin) sesin metinle özdeşleşmesi; gerektiği bağlamda gereken vurguları iletebilecek artalan bilgisine/birikimine sahip olunması; doğal bir dil ve ifade kullanılabilmesi; betimlemeyi oluşturacak sözcük haznesinin zengin olması; alan terimcesine veya bağlam bağlantılı söyleme hâkim olunması gibi ölçütler dile getirmişlerdir. Örneğin, erkeklerin bir spor filminde, “vurdulu kırdılı” bir içerikte, bir savaş filminde kullanılması gereken anlatı terimcesine, betimleme için kullanılabilecek sözcük haznesine ve söyleme daha aşına olabileceklerini ifade edebilmişlerdir. Aynı şekilde yukarıda anlatılan kadın seslendirme tercih edildiği durumlarda kadının söz konusu türlere daha aşına olabileceğini, daha doğal bir dille ifade edebileceğini söylemişlerdir.

Alıcılardan elde edilen dönütler doğrultusunda seslendirme ve ses kalitesinin önemi: Sesli betimlemede ses kullanımının kalitesi (dil ötesi öğeler) ve doğru seslendirme ile doğru ürünü buluşturmanın önemi (her zaman cinsiyet bağlamında ele alınmamış olsa da) hep dile getirilen bir konudur (Szarkowska, 2015, ss. 263-264). Araştırmayla ilgili bölümün başında da ifade edildiği gibi sesli betimleme metninin ve seslendirme kalitesi alıcılar için birinci öncelik olacaktır. Bu iki katmanın kimi yerde birbirini destekleyebildiği ve dolayısıyla nitelikli bir metin ve seslendirme nitelikli bir ürün çıkabildiği ortadadır. Dolayısıyla, sesli betimleme metin yazarı ve seslendirme farklı cinsiyetlerden oldukları durumlarda “sesli betimleme yapılmış ürünün” başarısı herhangi birine mal edilemeyecektir.

Ancak, kimi istisnai durumlar da olabilmektedir. SEBEDER’den elde edilen bir örnekte sesli betimleme metin yazarı zaman içinde ilk ortaya koyduğu metninin kalitesini beğenmemiş ve daha iyi bir metin yazabileceğini düşünerek metni yeniden kaleme almak istemiştir. Oysa söz konusu ürün çok yetkin bir seslendirme (metin yazarından farklı bir kişinin) dil kullanımı çok yerinde olduğu için alıcılar tarafından

beğenilmiş ve yeniden yazılması gerekli görülmemiştir. Dolayısıyla kimi zaman da seslendirmenin niteliğinin sesli betimleme metin yazarının eksikliğini “kapadığı” görülebilmektedir. Bu konuda verilen çarpıcı bir başka örneği de paylaşmak yerinde olacaktır: Bir sesli betimleme metni kadın bir metin yazarı tarafından kaleme alınmış, seslendirmesi ise bir erkek tarafından yapılmıştır. Alıcılardan bazıları ise sesli betimleme metninin ve seslendirmesinin kalitesi konusunda erkek seslendirmene teşekkür etmişlerdir. Dolayısıyla, uygulamada birlikte çalışan farklı profesyonellerin tam olarak son ürünün kalitesini “ne oranda” veya “ne gibi etmenlerden” dolayı etkiledikleri çok kesin çizgilerle ortaya koyulamaz.

Sonuç

Toplumsal cinsiyet ve sesli betimlemede kadın sesi çağdaş çeviribilimciler için verimli bir araştırma alanıdır. Alıcılar açısından, sesli betimlemede “kadın seslendirmenin sesi” veya “kadın sesli betimleme metin yazarının seslendirilen söylemi” gayet açık bir şekilde hissedilmektedir. Diğer çeviri türlerine kıyasla bu bağlamda “kadın çevirmen” göz ardı edilemez bir şekilde ürünün bir parçasıdır -sesi duyulmaktadır. Bu da bu alanda kadın sesine dair bulgulara gebe bir araştırma platformu sağlar.

Araştırmanın sonucunda elde edilen bulgulara bakıldığında Türkiye’de sesli betimleme alıcılarının ilk önce kaliteye baktıklarını daha sonra tercihler düzeyinde sesli betimlemede “ses unsurunu” gözettiklerini söylemek olasıdır. Bu da aslında çok bilinçli bir alıcı kitle ile karşı karşıya olunduğunun bir ifadesidir. Tercihler konusuna gelindiğinde ise bu bağlamda karşımıza çıkan tablo toplumun kadın rollerine bakışının bir yansıması olarak okunabilir. Kadınların “duygusal, narin, hassas” gibi sıfatlarla ilişkilendirilmesi seslendirmenin seslendirdiği filmle uyumu açısından –zaman zaman alıcının kendisinin de farkına varmadığı- bir yol göstericiye dönüşmüştür. Yukarıda da belirtildiği gibi, alıcı, seslendirme ile görseli birleştiremediğinde nasıl bir rahatsızlık duyuyorsa, seslendirmeni seslendirdiği içerikle özdeşleştiremeyen dinleyen de benzer bir rahatsızlık hissedebilmektedir. SEBEDER’in alıcılardan aldıkları ve bizlerle paylaştıkları yorumlardan yola çıkarak toplumda, bizim örneğimizde özellikle Türk toplumunda kadının rolünün bir yansımasını gördüğümüzü söylersek hatalı davranmış olmayız. Kadına atfedilen toplumsal cinsiyet rollerine baktığımızda karşımıza çıkan uysal, duygusal, çatışmadan kaçınan gibi özelliklerin, kadınların seslendirme olarak duygusal ve aile filmlerinde daha çok tercih edilmesi arasında bir bağlantı kurulabilir. Aynı şekilde Serpil Sancar’ın Collinson ve Hearn’den alıntılardığı şekilde egemen erkeklik değerleri olarak sunulan “risk almaktan kaçınmama, fiziksel sertlik ve dayanıklılık, ısrarcı ve sebatkâr olma, saldırgan ve atak olmaktan çekinmeme [...] duygusal olmayan bir mantıklılık, acıya katlanma ve şikayet etmeme” (2016, s. 37) gibi unsurların da etkisiyle macera, polisiye, korku filmlerinde “otoritenin sesi olarak erkeğin” sıklıkla tercih edildiği söylenebilir. Bu noktada SEBEDER’den aldığımız veriler doğrultusunda seslendirme rollerinin bir öncelik olmadığının bir kere daha altını çizmekte fayda vardır. Özellikle yurtdışında yapılan bazı çalışmalarda kadın çevirmenlere karşı bulunan ön yargının ve güvensizliğin (Wolf, 2006) bu çalışmada kadın metin yazarlarına, çevirmenlere ve seslendirme rollerine karşı görülmediğini sadece özellikle sorulduğunda kadın sesi veya erkek sesi ayrımına gidildiğini söylemek isteriz.

Buna ek olarak, sözlü çeviri çalışmalarında toplumsal cinsiyet ilişkisine bakış ile sesli betimleme ve toplumsal cinsiyet ilişkisi arasında paralellik kurabileceğimiz fikrinden yola çıkarak, Pascal Singy ile Patrice Guex’in *Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies* (Sözlü Çeviri Araştırmaları Routledge Ansiklopedisi)’ne yazdıkları “Gender” yani “Toplumsal Cinsiyet” başlığı altındaki tespitleri önemlidir. Singy ve Guex’e göre özellikle Batı toplumlarında yürütülen çalışmalar, kadın ve erkek dil kullanımları arasında benzerlikler olduğunun altını çizse de belirgin bir takım farklılıklardan da bahseder. İki temel iletişim tarzının altını çizerek, eril tarzın kararlılık, rekabetçilik ve doğrudanlık ile ilişkilendirildiğinden, dişil tarzın ise tam tersine empati, işbirliği ve çatışmadan kaçınma gibi özellikler sergileyerek bu özelliklerin de bir takım dil kullanımlarına neden olduğundan bahsederler (2015, s. 169-170). Sözlü çeviride ortaya konan bu dilsel özelliklerin sesli betimleme sırasında da ortaya konmuş ve dolayısıyla dinleyenlerde kadın seslendirme, erkek seslendirme tercihlerine neden olmuş olması olasıdır. Bu bağlamda bu amaçla seçilecek dizi ve filmler üzerinden yapılacak karşılaştırmalı bir içerik analizinin bize daha çok veri sunacağı aşikârdır.

İkinci bir eksenden konuya yaklaşıldığında ise yukarıdaki verilere dayanarak kadınların sesli betimleme alanına ilgi duydukları, azimle ürün verdikleri, bu alanda erkeklere nazaran çalışmaya daha fazla eğilimli

olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu çevirinin birçok türü için geçerlidir. Feminist Çeviri Çalışmaları alanında önemli isimlerden olan Sherry Simon'un *Gender in Translation* kitabında da belirttiği gibi her ne kadar çeviri, yazma ediminin yanında daha değersiz ve ikinci planda kalan tarihsel bir konuma sahip olsa da, zaman zaman kadınların edebiyat dünyasına girmelerine, siyasi davalarını savunmalarına ve onları motive edecek yazma ilişkilerine girmelerine izin vererek, kadınlar için güçlü bir ifade biçimi olarak ortaya çıkmıştır (1996, s. 36). Yine Simon'a göre "kadın çevirmenlerin ortaya koydukları ürünler kendi zamanlarının kültürel ve entelektüel hareketlerine yaptıkları müdahalelere dair bize anlattıkları şeyler bağlamında ele alınmalıdır" (1996, s. 40). Ülkemizde de hem münferit hem de toplu çeviri faaliyetleri sırasında kadınlar yeni özne konumları kazanmış ve yaşadıkları dönemin entelektüel, kültürel ve siyasi hayatına katkıda bulunmuşlardır. Çeviri tarihimize baktığımızda, kadın çevirmenlerin ne kadar çok rol oynadıklarını, özellikle de Tercüme Bürosunun faaliyetleri sırasında vazgeçilmez aktörlerden biri olduklarını görürüz (daha ayrıntılı bilgi için bkz. Tahir Gürçağlar, 2019). Zaman zaman toplumun onlara atfettiği eş ve anne rolünü yerine getirmeye devam ederek, zaman zaman ise bu role tamamen karşı çıkıp hayatlarını çeviriye adanarak çeviri faaliyetlerine devam eden kadın çevirmenler evde geçen zamanı çeviri sürecine uygun hâle getirmişlerdir.

Bazı durumlarda kadın ve çevirinin özdeşleşmesi, kadınların "sadece" çevirmen olarak görüldükleri bu ikincil role hapsedildikleri şeklinde de okunabileceken (Simon, 1996, s. 37), bu çalışmanın odak noktasını oluşturan sesli betimlemede kadın seslendirmeçilerin son derece "duyulur" ve birinci planda olduklarının altını çizmekte fayda vardır.

Netice itibarıyla sadece yazın ve sosyal bilimler metinleri çevirisi alanında değil sözlü çeviri ve toplum çevirmenliğinde de kendilerini gösteren ve sektörde var olan kadınların özel alan ile kamusal alan arasında çeviri yoluyla bir "ara alan" kurdukları, zaman zaman ise sözlü çeviride ve sesli betimlemede de olduğu gibi kamusal alanda sadece çeviri eylemleri ile değil sesleri ile de var oldukları söylenebilir.

Son bir söz olarak şunu ekleyebiliriz; Ülkemizde yeni gelişen ancak hızla evrilen ve dünya çapında bir standartta ve kalitede ürün verilen sesli betimleme alanına kadın çevirmenlerimizin, sesli betimleme metin yazarlarımızın ve seslendirmeçilerimizin katkıları yadsınamaz. Bu sürecin devam etmesi ve gelişmesi adına da, kadın istihdamına da, kadın çevirmenler camiasına da katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Akçasoy, G. (2017). *Encounters with feminist speculative fiction through translation in Turkey: Import and/or transfer* (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Bardini, F. (2017). Audio description style and the film experience of blind spectators: design of a reception study. *Rivista Internazionale di Tecnica della Traduzione/International Journal of Translation*, (19), 49-73. doi: 10.13137/2421-6763/17351
- Baumgarten, N. (2005). On the women's service: gender-conscious language in dubbed James Bond movies. J. Santaemilia (Ed.), *Gender, sex and translation, the manipulation of identities* (ss. 53-70). Manchester; Northampton: St. Jerome.
- Benecke, B. (2007). Audio description: phenomena of information sequencing. *MuTra 2007. LSP Translation Scenarios: Conference Proceedings* içinde, 1-13. http://www.euroconferences.info/proceedings/2007_Proceedings/2007_Benecke_Bernd.pdf adresinden erişildi.
- Bozkurt, S. (2014). Touched translations in Turkey: A feminist translation approach. *Moment Dergi*, 1(1), 104-124.
- Branje, C. J. ve Fels, D. I. (2012). Livedescribe: Can amateur describers create high-quality audio description? *Journal of Visual Impairment ve Blindness*, 106(3), 154-165.
- Braun, S. (2008). Audio description research: state of the art and beyond. *Surrey Scholarship*. Erişim tarihi: Ağustos 2018, <http://epubs.surrey.ac.uk/translation/13>.
- Braun, S. (2011). Creating coherence in audio description. *Meta*, 56(3), 645-662, <https://www.erudit.org/revue/meta/2011/v56/n3/1008338ar.pdf>. doi: 10.7202/1008338ar adresinden erişildi.
- Castro, O. ve Ergun, E. (Ed.). (2017). *Feminist translation studies local and transnational perspectives*. New York; London: Routledge.
- Chamberlain, L. (1988). Gender and the metaphors of translation. *Signs: Journal of Women and Culture in Society*, 13(3), 454-472.
- Chion, M. (1999). *The voice in cinema*. (C. Gorbman, Çev.) New York: Columbia University Press. https://monoskop.org/images/0/00/Chion_Michel_The_Voice_in_Cinema.pdf adresinden erişildi.

- Clinton-McGuire, A. J. (2015). *A comparative study on the use of female and male voices in television ads aimed at a female audience* (Yüksek Lisans Tezi). University of Strathclyde, Glasgow, UK.
<https://rei.iteso.mx/bitstream/handle/11117/2614/Dissertation%20AJClinton.pdf?sequence=2> adresinden erişildi.
- Corral Fulla, A. ve Llado Soler, R. (2011). Opera multi-modal translation: Audio describing Karol Szymanowski's "Krol Roger" for the Liceu Theatre, Barcelona. *Jostrans. The Journal of Specialized Translation*, 15, 163-179,
http://www.jostrans.org/issue15/art_corral.php adresinden erişildi.
- Dağabak, E. S. (2018). *Reconstruction of ideal female image in fairy tales through translation strategies: The case of politically correct bedtime stories* (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- De Coster, K. ve Müjleis, V. (2007). Inter-sensorial translation: Visual art made up by words. J. Diaz-Cintas, P. Orero ve A. Remael (Ed.), *Media for all: Subtitling for the deaf, audio description and sign language* içinde (ss. 189-200). Amsterdam: Rodopi.
- Delisle, J. (Ed.). (2002). *Portraits de traductrices*. Ottawa: Les Presses de l'Université d'Ottawa.
- De Marco, M. (2006). Audiovisual translation from a gender perspective. *JoSTrans: The Journal of Specialised Translation*, 6, 167-184, http://www.jostrans.org/issue06/art_demarco.php.
- De Marco, M. (2012). *Audiovisual translation through a gender lens*. New York: Rodopi.
- De Lauretis, T. (1987). *Technologies of gender: essays on theory, film, fiction*. Bloomington: University of Indiana Press.
- Dore, M. ve Zarrelli, I. (2018). Transfeminine identity and HIV/AIDS in audiovisual translation Dallas Buyers Club and its Italian subtitled versions. J.T. Williams Camus et al. (Ed.), *Translation and gender: discourse strategies to shape gender* (ss. 59-79). Santander: Cantabria University Press.
- Ergun, E. (2017). Translational beginnings and origin/izing stories. (re)writing the history of the contemporary feminist movement in Turkey. L. Von Flotow ve F. Farahzad (Ed.), *Translating women: different voices and new horizons* içinde (ss. 41-55). New York; London: Routledge.
- Ergun, E. ve Castro, O. (2017). Pedagogies of feminist translation: Rethinking difference and commonality across borders. O. Castro ve E. Ergun (Ed.), *Feminist translation studies. Local and transnational perspectives* içinde (ss. 93-108). New York; London: Routledge.
- Fels, D. I. ve Udo, J. P. ve Diamond, J. E. ve Diamond, J. I. (2006). A comparison of alternative narrative approaches to video description for animated comedy. *Journal of Visual Impairment and Blindness*, 100, 295-205.
- Feral, A.I. (2011). Gender in audiovisual translation: naturalizing feminine voices in the French *Sex and the City*. *European Journal of Women's Studies*, 18(4), 391-407.
- Fryer, L. (2018). The independent audio describer is dead: Long live audio description! *Journal of Audiovisual Translation*, 1(1), 170-186.
- Godard, B. (1989). Theorizing feminist discourse/translation. *Tessera*, 6 (Spring), 42-53.
- Göl, D. (2015). Türkiye'de 1980 dönemi feminist çeviri hareketinin kadın çalışmalarını dizgesini oluşturmadaki rolü (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Gökkuşluğu Forumu. (2018, Ocak, Şubat). Çeviribilimde "queer dönüşü". *Kaos GL*, 158. <https://kaosgl.org/sayfa.php?id=25127> adresinden erişildi.
- Gülal, T. (2015). Haber çevirisine alternatif bir yaklaşım olarak feminist çeviri etkinliği. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 21, 77-101.
- Hollinger, K. (1992). Listening to the female voice in the woman's film. *Film Criticism*, 16(3), 34-52.
- Jankowska, A., Milc, M. ve Fryer, L. (2017). Translating audio description scripts ...into English. *Skase Journal Of Translation and Interpretation*, 10(2), <http://www.skase.sk> adresinden erişildi.
- Karadağ, A. B. (2013a). Çeviri tarihimizde 'gözle görülür' bir mütercime: Fatma Aliye Hanım. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 37(2), 1-16.
- Karadağ, A. B. (2013b). Tanzimat Dönemi'nden İkinci Meşrutiyet Dönemi'ne kadın çevirmenlerin çeviri tarihimizdeki "dişil" izleri. *HUMANITAS*, 2, 105-126.
- Kruger, J. L. (2010). Audio narration: re-narrativising film. *Perspectives*, 18(3), 231-249. doi: 10.1080/0907676X.2010.485686.
- Maszerowska, A. (2015). Highlight the lights: Towards strategies for audio describing lightening in film. *Perspectives*, 23(3), 406-423. doi:10.1080/0907676X.2014.996235.
- Matamala, A. ve Orero, P. (2007). Designing a course on audio description and defining the main competences of the future professional. *LANS. Linguistica Antverpiensia New Series*, 6, 329-344.

- Matamala, A. ve Ortiz-Boix. (2018). Text-to-speech voice-over? A study on user preferences in the voicing of wildlife documentaries. *SKASE Journal of Translation and Interpretation [online]*, 11(1), 24-38, http://www.skase.sk/Volumes/JTI14/pdf_doc/02.pdf adresinden erişildi.
- Mulvey, L. (1999). Visual pleasure and narrative cinema. L. Braudy ve M. Cohen (Ed.), *Film Theory and Criticism: Introductory Readings* içinde (ss. 833-844). New York: Oxford UP.
- Neves, J. (2012). Multi-sensory approaches to (audio)describing the visual arts. *MonTI*, 4, 277-293. doi: 10.6035/MonTI.2012.4.12.
- Okyayuz, A. Ş. (2016). Seyir halinde hikâyeler ve yeniden çevrimler. E.İ. Keloğlu İşler (Ed.), *Algı, İllüzyon, Gerçeklik* içinde (ss. 213-268). Ankara: İmge Kitabevi.
- Okyayuz, A. Ş. (2017). Re-assesing the ‘weight’ of translations within the context of translated soap operas. *Babel* 63(5), 667-688. doi: 10.1075/babel.00003.oky.
- Okyayuz, A. Ş. ve Kaya, M. 2017. *Görsel-işitsel çeviri eğitimi*. Ankara: Siyasal Yayınevi.
- Orero, P. (2008). Three different receptions of the same film. *European Journal of English Studies*, 12(2), 179-193. doi: 10.1080/13825570802151454.
- Özçelik, N. (2003). Türkiye’de yayın politikaları ve ‘feminizm’ feminist bir uygulama olarak çeviri (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye.
- Pirpir, Y. (2018). *Feminist yayınevleri Ayizi ve Güldünya örnekleri ışığında Türkiye’de feminist çeviri yaklaşımlarına ve feminist çevirmen kimliğine genel bakış* (Yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Postalcıoğlu Cengiz, A. (2017). Simone de Beauvoir’in Türkiye’de çeviri yoluyla alımlanması. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 23, 165-180.
- Pujol, J. ve Orero, P. (2007). Audio description precursors: Ekphrasis, film narrators and radio journalists. *Translation Watch Quarterly*, 3(2), 49-60.
- Saki Demirel, A. ve Tarakçıoğlu, A. Ö. (2019). Feminist translation practices in Turkey: The case of the feminist websites 5Harfliler and Çatlak Zemin. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, 295-312. doi: 10.29000/rumelide.580614.
- Salway, A. (2007). A corpus-based analysis of audio description. J. Diaz Cintas, P. Orero ve A. Remael (Ed.), *Media for all: subtitling for the deaf, audio description and sign language* içinde (ss. 151-174). Amsterdam: Rodopi.
- Sancaktaroğlu Bozkurt, S. (2018). World-building translations. A.Ö. Tarakçıoğlu, K. U. İşisağ, N. Tekin, R. Ruiz-Cecilia, I. Karras, T. Çetin (Ed.), *From Diversity to Synergy: New Perspectives in English Literature, Linguistics and Translation Studies* içinde (ss. 243-274). Mauritius: Lambert.
- Sancaktaroğlu Bozkurt, S. (2019). Kuir çeviri bir başkaldırı mı? *Lacivert Öykü ve Şiir Dergisi*, 15(89), 48-51.
- Sancar, S. (2016). *Erkeklik: imkansız iktidar ailede, piyasada ve sokakta erkekler*. İstanbul: Metis.
- Silverman, K. (1988). *The acoustic mirror: the female voice in psychoanalysis and cinema*. Bloomington: Indiana UP.
- Solmaz, F. (2018). Gore Vidal’in “Kent Ve Tuz” eseri’nin kuir kültürü ve camp talk çevirisi üzerinden çeviri eleştirisi. *FE Dergi: Feminist Eleştiri*, 10 (1), 13-27.
- Sesli Betimleme Derneği (Sebeder). (2018). Hakkımızda. <http://sebeder.org/hakkimizda.php> adresinden erişildi.
- Simon, S. (1996). *Gender in translation: Cultural identity and the politics of transmission*. London; New York: Routledge.
- Singy, P. ve Guex, P. (2015). Gender. F. Pöchhacker (Ed.), *Routledge encyclopedia of interpreting studies* içinde (ss.169-170). London; New York: Routledge.
- Snyder, J. (2008). The visual made verbal. J. Diaz-Cintas (Ed.), *The didactics of audiovisual translation* (ss. 191-198). Amsterdam: John Benjamins
- Susam-Sarajeva, Ş. (2005). A course on “gender and translation” as an indicator of certain gaps in the research topic. J. Santaemilia (Ed.), *Gender, Sex and Translation. The Manipulation of Identities* (ss. 161-176). Manchester; Northampton: Routledge.
- Szarkowska, A. (2015, Ocak). Audio describing foreign films. *The Journal of Specialised Translation*, 23, 243-269.
- Szymańska B. ve M. Zabrocka. (2015). Audio description as a verbal and audio technique of capturing films. L. Bogucki ve M. Deckert (Der.), *Assessing Audiovisual Translation* (ss.117-136). Frankfurt: Peter Lang Edition.
- Tahir Gürçağlar, Ş. (Ed.). (2019). *Kelimelerin kıyısında: Türkiye’de kadın çevirmenler*. İstanbul: İthaki.
- Taş, S. (2018). Kadın çevirmenlerin çeviri grupları ve kolektif çeviri çalışmaları aracılığıyla Türkçede feminist kadın yazarlar ve eserleri. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 8(16), 108-124.

- Udo, J. P. ve Acevedo, B. ve Fels, D. I. (2010). Horation audio describes Shakespeare's Hamlet: Blind and low-vision theatre-goers evaluate an unconventional audio description strategy. *British Journal of Visual Impairment*, 28(2), 139-156.
- Uslu, E. (2019). *Kültürlerarası iletişim bağlamında kadın çevirmenler: Türkiye'deki sosyal bilimler, teknik ve edebiyat dalları üzerine bir alan çalışması* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Von Flotow, L. (1991). Feminist translations: Contexts, practices and theories. *TTR : Traduction, Terminologie, Rédaction*, 4(2), 69-84.
- Von Flotow, L. (1997). *Translation and gender: Translation in the era of feminism*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Von Flotow, L. ve Josephy-Hernandez, D. (2018). Gender in audiovisual translation: advocating of gender awareness. Pérez-González L (Ed.), *The Routledge handbook of audiovisual translation* içinde (ss. 296-311). London: Routledge.
- Walczak, A. ve Fryer, L. (2017). Creative description: The impact of audio description style on presence in visually impaired audiences. *British Journal of Visual Impairment*, 35(1), 6-17.
- Wolf, M. (2006). The female state of the art women in the "translation field". A. Pym, M. Shlesinger ve Z. Jettmarová (Ed.), *Sociocultural aspects of translating and interpreting* içinde (ss. 129-141). Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins.
- Yardımcı, S. ve Güçlü, Ö. (2013). Giriş: Queer tahayyül. S. Yardımcı ve Ö. Güçlü (Yay. Haz.), *Queer tahayyül* içinde (ss. 17-25). İstanbul: Sel.